

асоціальних поведінкових виявів. Застосування існуючих та вироблення новітніх технологій соціальної роботи з неповнолітніми правопорушниками попереджатиме такі негативні наслідки як криміналізація молодого покоління.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. П., Бех В. П., Лукашевич М. П. Актуальні проблеми теорії та практики соціальної роботи на межі тисячоліть: монографія. Київ, 2001. 344 с.

2. Все про соціальну роботу: навчальний енциклопедичний словник-довідник / за ред. В. М. Пічі. Львів, 2013. 616 с.

3. Герасимів Т. З. Поняття «поведінка» та «діяльність» як основа філософії девіантної поведінки. Вісник національного університету «Львівська політехніка». Збірник наукових праць. Серія : Юридичні науки. 2015. № 824. С. 228–232.

4. Захарова Т. Й., Захарова М. М. Девіантна поведінка: проблема визначення та причини існування. Актуальні проблеми гуманітарних та природничих наук: збірник наукових праць викладачів гуманітарного інституту. Хмельницький : ХНУ. 2006. С. 14–16.

Анастасія Окаєвич

*аспірантка кафедри соціальної роботи і
менеджменту соціокультурної діяльності
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль*

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ З ВЕТЕРАНАМИ ТА ЧЛЕНАМИ ЇХ СІМЕЙ

Сучасні умови ведення російсько-української війни обумовлюють нові виклики щодо суттєвого збільшення кількості учасників бойових дій, переважна більшість з яких повертаються до цивільного життя через неможливість продовжувати військову службу.

Вирішення проблеми ресоціалізації ветеранів покладається на працівників соціальних служб та цивільних психологів, що обумовлює необхідність розуміння ними основ світогляду колишніх учасників бойових дій, мотивів діяльності, чинників впливу слова як засобу корегування поведінкових патернів як підґрунтя до налагодження та підтримання ефективної комунікації як з ветеранами, так і членами їхніх сімей.

***Ключові слова:** учасники бойових дій, ветерани, комунікація, ресоціалізація, патерни, страх.*

Бій – суворе і жорстоке випробування на міцність усіх психічних і фізичних можливостей солдата. Кожний може зіткнутися з тим, чого не розуміє, відчувати те, чого раніше ніколи не відчував, а переживання кожної людини індивідуальні, специфічні [1].

Результати проведеного в Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного дослідження проблеми психічних станів, що притаманні учасникам бойових дій, засвідчило, що на зміну домінуючому страху – страху бути убитим, що спостерігався у військовослужбовців на початку російсько-української війни, перше місце посідає страх стати калікою або потрапити у полон, що, своєю чергою, докорінно вплинуло та продовжує впливати на психічний стан військовослужбовців та визначає напрями превентивної роботи та подальшої ресоціалізації.

Відомий американський психолог та ветеран В'єтнамської війни Френк П'юселік, засновник центрів реабілітації учасників бойових дій та автор власної системи роботи з ветеранами та членами їх сімей з урахуванням усіх особливостей як психологічних, так і соціальних зазначає: «Деякі стародавні племена забороняли своїм одноплемінникам після війни повертатися назад у село. Тому що їх більше не вважали людськими істотами. Їх вважали монстрами. Якщо людина хотіла повернутися додому, вказує Ф. П'юселік, з нею зустрічалися на окремій території шамани, і на кілька місяців піддавали процесам, які давали змогу не повернутися до себе колишнього, а перетворитися на «людину мудрості». Вона була цінною, корисною, до неї зверталися за допомогою, але вона ніколи вже не була простою людиною. Щоб захистити свій народ, вона добровільно переставала бути людиною» [2].

Подальші дослідження дозволили Ф. П'юселіку виокремити найпоширеніші думки ветеранів бойових дій після повернення додому,

серед яких: «Мій друг був убитий на моїх очах», «Мій друг помер, коли мене не було поруч», «Я робив таке на війні!», «Я не зробив те, що повинен був зробити», «Я не живу зараз. Принаймі, на війні я був живим».

Узагальнюючи, Ф. П'юселік вказує, що загострене почуття провини, втрати або знецінення його внеску, його служби та його досвіду, коли він повернувся додому, є достатньо повторюваними. З огляду на це, а також із урахуванням досвіду роботи з ветеранами, найефективнішим методом психологічної підтримки, на думку дослідника, є взаємодопомога ветеран-ветеран, створення ветеранських груп, тобто лише ті, хто проживали те саме, були в схожих або ж тих самих ситуаціях, чинили так як і вони, зрозуміє без слів.

Ф. П'юселік радить: в ідеалі перед тим, як ветерани повертаються в соціум, має минути якийсь проміжок часу, протягом якого з ними обговорюють те, що сталося на війні. Від двох тижнів до місяця. Досить питань: «Що ти будеш робити, коли... Що ти відчуваєш? Що ти думаєш про повернення в сім'ю?» Є величезна кількість запитань, із якими потрібно розібратися заздалегідь. У війни є свої психологічні правила. Ці правила не можна взяти й перенести в цивільне життя. Правила війни дуже жорсткі й конкретні, забути про них дуже складно [2]. Ми маємо зрозуміти, що у ветерана сформоване військове мислення та поведінка, яке він вважає, що потрібне лише на війні, проте наша місія допомогти його усвідомити що в певними корегуваннями ти можеш його впровадити в своє цивільне життя.

Як вказує Ф. П'юселік, першочерговим завданням є спрямувати ветерана по таких проблемах і питаннях:

– Який Ваш план?

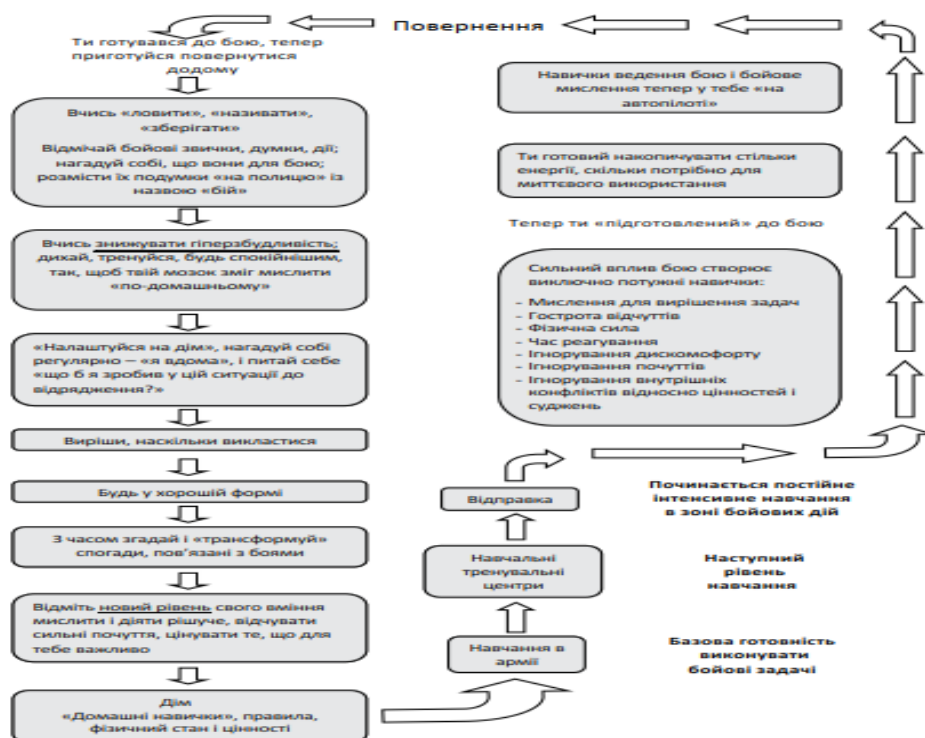
– Як Ви налагоджуватимете взаємозв'язки з людьми якими спілкувались ДО? Що ви спостерігаєте за ними, що змінилось?

Крім того, дослідник пропонує такі правила для налагодження контакту:

1. Не говорити з ними про війну (вони не розуміють і боятимуться).
2. Питати у членів сім'ї та друзів, що відбулося у них поки тебе не було.
3. В налагодженні комунікації з людьми, які були ДО, потрібно пам'ятати, що якщо ветеран буде вести розмову зі сторони своєї (розповіді війни), а не зі сторони сім'ї, то зв'язок НЕ ВИЙДЕ. Всі розповіді війни – лише побратимам [2].

Використовуючи такі питання, як: «Як ти ВЖЕ змінився на краще через війну?», «Що ти про себе дізнався на війні? Що вплинуло на тебе?», «Які випробування будуть у тебе?», «Які твої нові принципи?», «Якою буде твоя нова роль у цьому житті?», «Чому навчаються в тебе твої діти?» для роботи з ветераном, потрібно знати, що це варто робити тільки після катарсису, тобто його вивільнення серед побратимів (ветеранські групи), а також вести розмову у контексті позитиву, навчання на здобутому досвіді та навичках, а не про проблеми.

Важливим аспектом роботи з ветеранами є наведена Ф. П'юселіком карта реабілітації «Із дому у бій та назад додому» (рис. 1), яка вартує особливої уваги для врахування [2].

Рисунок 1. Карта реабілітації «Із дому у бій та назад додому»

Отже, підсумовуючи розглянуту нами тему, можемо стверджувати, що робота з ветеранами та членами їх сімей є надзвичайно важкою та унікальною відповідно до кожного випадку. В подальшому після завершення війни в нас спостерігатиметься підвищення рівня роботи з ресоціалізацією ветеранів. Тому навчання та усвідомлення їхніх психічних особливостей сприятиме виробленню та формуванню системної роботи психологів, соціальних працівників та фахівців центрів допомоги як єдиного цілого, яке зробить повернення бійця до соціуму найменш травматичнішим для нього самого та для його близьких.

Список використаних джерел

1. Психологія бою: посібник. Грицевич Т. Л., Гузенко І. М., Капінус О. С., Мацевко Т. М., Романишин А. М. Львів: Видавництво «Астролябія», 2017. 352 с.
2. Робочий зошит для програми самоуправління посттравматичним стресовим розладом (ПТСР) для військового. Френк П'юселік, Ольга Богомолець, Ірина Пінчук, Аліса Ладик-Бризгалова, Наталія Степанова, Сергій Болтоносів. Київ, 2015. 50 с.

Наталія Олексюк

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль*

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ:

МОЖЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ В

УКРАЇНІ

У статті представлено закордонний досвід соціальної підтримки ветеранів війни, визначені її основні компоненти та особливості. Оскільки соціальна робота з ветеранами та їх сім'ями у країнах НАТО перебуває на рівні, здатному забезпечити їх належний добробут з урахуванням усіх життєво важливих потреб, наголошується, що соціальна підтримка